

KLASIKINĖS IR VĖLYVOSIOS ANTIKOS BRUOŽAI AUSONIJAUS POEMOJE KUPIDONO NUKRYŽIAVIMAS

Viktė Tamošaitytė

Klasikinės filologijos studijų programos
ketvirtosios studentė

IV amžius po Kristaus – labai vėlyva era romėnų literatūroje, kai nuo Aukso amžiaus ir jo poetų (Ovidijaus, Vergilijaus, Horacijaus) yra praėję maždaug trys šimtmečiai. Šiuo laikotarpiu gyveno Ausonijus (apie 310–395) – vienas iš įdomiausių ir kontroversiškiausiai vertintų vėlyvųjų lotynų poetų. Jo kūriniai įtraukiami į Viduramžių poezijos rinkinius, nors jis yra Antikos poetas. Jo amžininkai prilygino jį Ciceronui ir Vergilijui, o XIX a. vertintojai palaikė jo kūrybą niekine. Tad kokiai epochai iš tiesų priklauso Ausonijus ir ko verta jo poezija? Ir ar gyvendamas krikščionybės įžengimo į Romos imperiją metu jis buvo krikščionis, ar vis dėlto klasikinio panteono religijos atstovas? Į šiuos klausimus bus mėginama atsakyti „pačios įžymiausios Ausonijaus poemos“¹ *Kupidono nukryžiavimas* analize ir vertimu.

Ausonijus gyveno tokiu metu, kai lotynų kalba pamažu keičiasi, o klasikinės kalbės jau reikia mokytis retorių mokyklose². Beje, kai kas mano, kad antikinių

kūrinių suvokimas taip pat sumenkęs, jie studijuojami tik formaliai – „ne tiek dėl minčių ir idėjų, kurias jie įkūnijo, kiek dėl jų raiškos būdo“³.

Romos imperijos, kartu ir visos epochos, kuri dabar vadinama Antika, galas jau arti. Ausonijus mirė apie 395 m., o Romos imperija, taigi ir pati Antika, baigėsi 476 m. Vadinasi, maždaug po 81 metų nuo Ausonijaus mirties tūkstantmetė era pasiekė savo pabaigą. Kaip tik tada vyko Romos imperijos perėjimas į krikščionybę. Tokia permaininga era nulėmė ir Ausonijaus kūrybos pobūdį.

Etniškai Decimas Magnus Ausonijus buvo galas. IV amžiuje Galija jau visiškai romanizuota, lotyniškai kalbanti Romos provincija. Ausonijaus tėvas, Julijus Ausonijus, buvo kilęs iš Kosijaus (arba *Civitas Basatica*, dabar *Bazas*), kuklios žemdirbių giminės palikuonis (*Domestica* I.2, *Grat. Act.* VIII), apsigyvenęs Burdigaloje (dabar *Bordeaux*), kur dirbo gydytoju ir kur gimė jo sūnus. Poeto motina Emilija Eonija buvo kilusi iš edujų ir akvitanų.

¹ Panofsky, Erwin. „*Nebulae in Pariete*“: Notes on Erasmus' Eulogy on Dürer. In: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 14, No. 1/2 (1951), 39.

² Paties Ausonijaus kūrinuose (pavyzdžiui, VIII epigrame) matome pasiūlymų iš retorių ar rašytojų, nebe-mokančių klasikinės gramatikos.

³ Evelyn-White, *Ausonius*, The Loeb Classical Library, Vol. 1, 1985, xxv.

Ausonijaus karjera – viena iš įstabiausių per visą romėnų poezijos istoriją⁴. Gydytojo sūnus iš Galijos, 30 metų mokęs gramatikos ir retorikos Burdigaloje, apie 364 m. buvo paskirtas imperatoriaus Valentiniano sūnaus ir įpėdinio Graciano mokytoju⁵, o Gracianui paveldėjęs didžiausios pasaulio istorijoje imperijos sostą, įgijo pretorinę prefektūrą ir 379-ųjų konsulo pareigas⁶. Šiuo požiūriu Ausonijaus karjerą galima palyginti su trimis šimtmečiais anksčiau gyvenusio Senekos karjera, kuris taip pat buvo Romos imperatoriaus auklėtojas; tiesa, Senekos ir Ausonijaus karjera baigėsi labai skirtingai. Ausonijaus karjera nutrūko 383 m., kai Gracianas buvo nužudytas; tiesa, pats Ausonijus pavojų išvengė. Į valdžią atėjus Teodosijui, Ausonijus jautėsi jau per senas viešajai veiklai, todėl leido savo dienas tėvonijoje, kur, atsidėjęs literatūrai, mėgavosi ramybe. Ausonijus mirė 393 m. pabaigoje arba 394 m., sulaukęs daugiau nei aštuoniasdešimt metų⁷.

Apie Ausonijaus kūrybą rašoma: „didžiulė jo darbų įvairovė priešinasi kategorizacijai.“⁸ Daugelis filologų geriausiomis jo poemomis mano esant *Mosella* (apie to vardo upę) ir *Cupido Cruciatum* („Kupidono nukryžiuojimas“). Taip pat žymios jo *Epigramos*. Kai kurie Ausonijaus kūriniai yra šiek tiek erotiškai⁹, tarkim,

Bissula (apie Ausonijaus vergę tokiu vardu) arba *Cento nuptialis* („Vedybų centonas“). Iš Ausonijaus asmeniškėsių kūrinių išsiskiria jo eilėraščių rinkiniai *Parentalia* („Protėvių pagerbimo šventė“) ir *Professores* („Mokytojai“). Toliau – eilėraščių rinkinys *Ephemeris* („Dienotvarkė“), poema *De herediolo* („Apie dvarelį“), tėvui skirta elegija *Epicedion*. Ausonijaus *Caesares* („Imperatoriai“) ir *Ordo urbium nobilium* („Žymieji miestai“) akivaizdžiai atspindi jo akademinę aplinką¹⁰, o *Technopaegnion* („Meistriškumo žaidimas“) – eilėdaros technikos virtuozistikumą.

Skirtingose erose Ausonijaus kūryba buvo vertinama itin skirtingai.

Poeto amžininkai jo kūrinius vertino itin aukštai. Hugh G. Evelyn-White'as cituoja buvusio Ausonijaus mokinio, vėliau draugo, krikščionių poeto ir šventojo, Paulino Noliečio nuomonę: „Paulinas Nolietis turi rimtų abejonių, ar „Tulijus ir Maronas“ galėtų lygintis (pažodžiui „tempti tą patį jungą“) su jo senuoju mokytoju.“ IV amžiaus Romos valstybės veikėjas, retorius ir rašytojas, Ausonijaus draugas Aurelijus Simachas (Quintus Aurelius Symmachus, apie 345–402) Ausonijaus poemą *Mosella* laikė lygia Vergilijaus poemoms¹¹.

Gal tokie amžininkų vertinimai ir yra perdėti, bet jie buvo su kaupu atsverti neigiamų vertinimų naujaisiais laikais. XIX amžiuje Ausonijus buvo laikomas prastu poe-

him) erotiškai, vis dėlto tokie vertinimai priklauso nuo to, su koku autoriumi Ausonijus lyginamas. Galvojant apie kai kurias Ausonijaus epigramas, vertinimas „kaip jam“ atrodo nelabai pagrįstas, o turint galvoje, kad Ausonijus yra IV amžiaus autorius, gyvenęs Milano edikto, šv. Augustino ir kitų Bažnyčios tėvų eroje, nuo vertinimo „šiek tiek“ taip pat geriau susilaikyti.

¹⁰ *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*, 347.

¹¹ Evelyn-White, *op. cit.*, vii.

⁴ „Ausonius, Decimus Magnus, iš Bordeaux (Burdigala). Valstybininkas, mokytojas ir rašytojas, turėjęs vieną iš „meteorikiškiausių“ IV amžiaus karjerų.“ *The Oxford Classical Dictionary*, 3rd ed., New York: Oxford University Press, 1999, s. v. *Ausonius*.

⁵ *Augusta Treverorum*; šis miestas dabar yra Vokietijoje ir vadinasi *Trier*, prancūziškai *Trèves*.

⁶ *The Oxford Classical Dictionary*, s. v. *Ausonius*.

⁷ Evelyn-White, *op. cit.*, xi.

⁸ *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*, vol. 1, Oxford University Press, 2010, 347.

⁹ Nors *The Oxford Classical Dictionary* (s. v. *Ausonius*) autoriai priduria, kad tie kūriniai, *Bissula* ir *Cento nuptialis*, yra „šiek tiek“ (*mildly*) ir „kaip jam“ (*for*

tu. Vyravo nuomonė, kad antikinė poezija jo laikais buvo visiškai išsemta, o Ausonijus – tik gabus imitatorius, nesugebantis sukurti nieko originalaus ir poetiško. Galimas daktas, kad tokiems vertinimams naujaisiais laikais davė pradžią XVIII amžiuje gyvenęs garsusis istorikas Edwardas Gibbonas (1737–1794), kuris savo žymiausiame veikle *Romos imperijos smukimo ir žlugimo istorija* rašė, kad „Ausonijaus poetinė šlovė pasmerkia jo eros [poetinį] skonį“¹².

XIX–XX amžiaus Ausonijaus tyrėjas vertėjas Hugh G. Evelyn-White'as laikosi tokio pat vertinimo: „Kaip poezija, bet kuria aukšta ar vaizdinga šio žodžio prasme, didžiulė dalis jo [Ausonijaus] kūrybos yra nereikšminga <...>“¹³.

Tokie neigiami Ausonijaus vertinimai perėjo ir į grožinę literatūrą. Amerikiečių rašytojas Gore'as Vidalas (1925–2012) savo romane „Julianas“ teigė: „Ausonijų reikia perskaityti, norint patikėti! Kaip poetui, jokia tema jam nėra per daug triviali; kaip dvirikiui, joks pataikavimas perne-lyg didelis.“¹⁴

Tyrėjų manymu, kai kurie Ausonijaus kūriniai galbūt tėra mokomosios pratybos, reikalingos jo pedagoginei veiklai, vėliau paskelbtos kaip literatūros kūriniai. „Jo Mūza buvo kilusi ne iš Helikono, bet iš esmės iš mokyklų,“ – rašo Hugh G. Evelyn-White'as¹⁵. Prie tokių kūrinių priskiriami *Technopaegnon* („Meistriškumo žaidimas“), *Ludus Septem Sapientum* („Septy-

nių išminčių žaidimas“), *Griphus ternarii numeri* („Skaitmens 3 mįslė“) ir jo *Eklogos*¹⁶.

Hugh G. Evelyn-White'as rašo: „Kad ir kokios galėjo būti svarbiausios ketvirtajam amžiui būdingos savybės, intelektualinio šviežumo, vaizduotės ir plataus žmogiško požiūrio tarp jų nėra. Sėnosios literatūrinės formos ir metodai yra atgyvenę, ir nėra jokios dvasinės jėgos tai atgaivinti ar pertvarkyti.“¹⁷ Tai, pasak Evelyn-White'o, nulemia ir Ausonijaus kūrybos paviršutiniškumą: „nuo pirmos iki paskutinės eilutės jo kūryba idėjų prasme yra bevaisė: jokios, net menkiausios prošvaistės apie plataus mąstymo žmogų, jokios aistros, jokio maišto: jo požiūris į gyvenimą mechaniškas ir ramiai priimantis dalykus tokius, kokie jie yra.“¹⁸

Dažnai pabrėžiamas Ausonijaus retorinis meistriškumas kai kurių vertintojų akyse virsta beprasmiu tuščiažodžiavimu: „paprastas sakinyš jam yra praleista proga“¹⁹; Ausonijus vietoj paprasto sakinio verčiau renkasi ilgą retorinę pastraipą. Greta polinkio į retorinį tuščiažodžiavimą kartais minimas Ausonijaus nenoras ar nesugebėjimas atskleisti jausmų ir polinkis pačiam užsidėti nenuoširdaus linksmumo kaukę²⁰.

Skeptišką naujųjų laikų literatūros tyrėjų nuomonę apibendrina šis Evelyn-White'o verdiktas: „Vieta, kuriai turėtų

¹² 27 skyrius. Cituojama pagal *The Oxford Handbook of Late Antiquity*, ed. by Scott Fitzgerald Johnson, Oxford University Press, 2012, 336.

¹³ Evelyn-White, *op. cit.*, vii.

¹⁴ G. Vidal. *Julian. A Novel*. Knopf Doubleday Publishing Group, 2003, 13.

¹⁵ Evelyn-White, *op. cit.*, xxvii.

¹⁶ *The Oxford Classical Dictionary*, s. v. Ausonius.

¹⁷ Evelyn-White, *op. cit.*, xxv.

¹⁸ Evelyn-White, *op. cit.*, xxvi.

¹⁹ Evelyn-White, *op. cit.*, xxx.

²⁰ „*Ephemeris* – tai lyg ir autoportretas, tačiau jis labiau išsiskiria savo literatūriniu spalvingumu ir metrine įvairove, o ne intymiomis asmeninėmis detalėmis; nepaisant konsulavimo, Ausonius mėgo užsidėti tradicinę lengvai pradžiuginamo žmogaus kaukę“. *The Oxford Classical Dictionary*, s. v. Ausonius.

būti priskiriamas Ausonijus kaip poetas, nėra aukšta. Jis stokojo vieno esminio dalyko – gebėjimo prasiskverbtį giliau pro žmogaus prigimtį paviršių <...>. Savo geriausią savybę, vaizdingo gamtos grožio supratimą, jis panaudoja retai; ir tai, šiaip ar taip, yra antraeilis, o ne esminis poezijos dalykas.²¹

Taigi Ausonijų galima apginti apsvačius jam daromus priekaištus: dauguma jų tinka ne tik jam pačiam, bet ir jo erai; o ar rastume poetą, kuriam jo laikotarpis nepadarė jokios įtakos?

Taip pat nesunku pastebėti, kad daugelis priekaištų tikėtų ir tiems Antikos autoriams, kurių aukščiausia vertė neabejojama. Ar daug žinių apie Agamemnono vidinį pasaulį pateikia Homeras *Iliadoje*? Ar Vergilijus su Ovidijumi nepataikauja Augustui taip pat, kaip Ausonijus Gracianui? Ar Anakreontas nedėvi linksmuolio kaukės? Ar Cicerono kalbų nebūtų galima gerokai sutrumpinti? Visos šios tradicinės savybės matomos ir Ausonijaus kūryboje, tik labiau išryškintos jo laikotarpio dvasios ir aplinkybių, prieš kurias jis, be abejo, nemaištavo, bet nugyveno pavydėtinais sėkmingą gyvenimą ir sukūrė meistriškų kūrinių, panaudodamas visas tas priemones, iš kurių, kaip buvo manoma jo eroje, ir susideda poeto meistriškumas. Natūralu, kad skirtingose epochose egzistuoja ir skirtingas poezijos vertės supratimas.

Galiausiai, pažvelgus į platesnį lotyniškosios literatūros tyrimų kontekstą, matyti, kad toks kritinis požiūris į vėlyvuosius lotynų autorius apskritai buvo būdingas XIX ir XX a. mokslininkams, peikusiems beveik visą vėlyvosios Antikos literatūrą. Antroje XX a. pusėje šis mokslininkų

požiūris pasikeitė. Pavyzdžiui, labai panašios kritikos buvo sulaukęs romėnų poetas Klaudijus Klaudianas (apie 370–404 po Kr.), kurį minėtasis Edwardas Gibbonas kandžiai apibūdino: „Reto gebėjimo išaukštinti menkiausias dalykus ir išpuošti beviltiškiausias temas.“²² XXI amžiuje jau rašoma visiškai kitaip: „[Klaudianas] kartais vadinamas „paskutiniu klasikiniu poetu“, ne tik dėl savo griežtų pagoniškų temų ir kalbos savitumo, bet ir dėl puikios techninio eilių meistriškumo ir klasikinių autorių išmanymo. Jis taip pat pasižymėjo nuostabiu stiliumi <...>.“²³

Dar galima pažymėti, kad iš esmės taip pat iki antrosios XX a. pusės buvo vertinama ir Renesanso bei Baroko lotyniškoji literatūra²⁴. Taigi aiški tam tikra tendencija: nuo antrosios XX amžiaus pusės į neklasikinius lotynų autorius (tiek vėlyvosios Antikos, tiek Renesanso ir Baroko), kurie iki tol buvo laikomi neoriginaliais sekėjais ir imitatoriais, imta žiūrėti pagarbiau. Todėl dėsninga, kad atitinkamai keitėsi ir Ausonijaus kūrybos vertinimas.

Tiesa, teigiami Ausonijaus vertinimai naujųjų laikų mokslininkų išsakomi ne taip drąsiai kaip neigiami. Ta pati jo kūrybos savybė, kurią buvo galima pavadinti paviršutiniško linksmuolio kauke, gali būti įvertinta ir teigiamai: jo kūriniai

²² Cituojama pagal: Slavitt, David R., ed. *Broken Columns – Two Roman Epic Fragments*. University of Pennsylvania Press, 1997, xi.

²³ Taplin, O., ed. *Literature in the Greek and Roman worlds – A new perspective*. Oxford University Press, 2000, 541.

²⁴ Pavyzdžiui, yra žinoma, kad Lenkijos kritikai atmetė lotyniškus kūrinius, sukurtus Krokuvoje Renesanso laikotarpiu, teigdami jų neoriginalumą, bet maždaug nuo 1970 metų pradėjo domėtis neolotyniškąja literatūra ir atrado joje dėmesio vertų dalykų; žr. Glomski, J. *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons*. University of Toronto Press, 2007, 214.

²¹ Evelyn-White, *op. cit.*, xxxiv.

turėjo teikti skaitytojui malonumą. „Ausonijus dažnai prašė būti skaitomas linksma dvasia ir mažomis dozėmis“²⁵. Kas galėtų pasakyti, kad poezijos kūrinio paskirtis esanti teikti skaitytojui kančią ar nuobodulį? Ta pati Ausonijaus kūrinių savybė, kurią buvo galima įvardyti kaip prisitaikymą prie aplinkos, nemaištingumą, iš kito taško pažvelgus gali pasirodyti kaip savo krašto (romėniškosios Galijos) patriotizmas ir savo kultūrinio paveldo (romėniško ir graikiško) išmanymas ir vertinimas: „Kartu su didžiu sąmoju ir originalumu jis demonstravo labai stiprų patriotizmą ir nepalenkiamą savo tradicinio paveldo vertinimą.“²⁶ Taip po visų aptartų neigiamų atsiliepimų čia jau nuskamba mintis apie sąmoją ir netgi originalumą.

Taip pat reikia pažymėti, kad net ir didžiausi Ausonijaus kritikai pripažįsta jo meistriškumą: „turime pripažinti ir tai, kad Ausonijus buvo savo amato meistras. Jo neįtikėtinai gera atmintis, ir citatos [iš klasikinių kūrinių] pasirodo kone kiekviename puslapyje; jo retorikos įgūdžiai labai jam padeda <...> tokiuose darbuose kaip *Mosella* ir *Kupidono nukryžiuojimas*.“²⁷ Nors Ausonijaus kūryba ir pavadinama „amatu“ (*craft*; tiesa, tai visiškai atitinka žodžių *ars* ar τέχνη reikšmę), bet jo meistriškumas pripažįstamas.

R. P. H. Greenas (1991) teigiamus Ausonijaus kūrybos bruožus trumpai apibendrina taip: „produktyvus ir originalus poetas, Ausonijus savo gausiuose ir įvairiuose eilėraščiuose aprėpė pribloškiantį stilių diapazoną.“²⁸

The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome (2010) apie Ausoniją

kalbama jau visiškai palankiai: „Ausonijaus poezija dabar yra dažnai vertinama kaip puiki ir svarbi. Ausonijus atsiskleidžia kaip technikos meistras, jis valdo įspūdingą stilių ir metrų skaičių, jo temų platumas yra vaizdingas, ir jis laikomas galinčiu išreikšti gilius jausmus.“²⁹

Taigi po nepalankaus XIX ir XX amžiaus požiūrio į Ausonijaus nesugebėjimą išreikšti žmogaus jausmų XX amžiaus pabaigoje ir XXI pradžioje nuskamba jau priešingi atsiliepimai: dabar jis jau laikomas „galinčiu išreikšti gilius jausmus“. Nors ir pabrėžiama klasikinių autorių įtaka Ausonijui, vis dėlto išskiriamas ir jo originalumas: „Be to, nors jis ir buvo labai skolingas savo prototipams, Ausonijus nebuvo jų supančiotas.“³⁰

Galima pridurti, kad apskritai gebėjimas imituoti ar panaudoti ankstesnių autorių kūrybos modelius, iki antrosios XX a. pusės literatūros kritikoje laikytas vos ne plagijavimu, šiais laikais vertinamas kaip savitas originalumas ir laikomas įdomiu intertekstualumu. Tai matyti ir iš Ausonijaus kūrybos vertinimo.

Verta paminėti, kad net ir griežtas Ausonijaus kritikas Evelyn-White'as yra pažymėjęs labai įdomią Ausonijaus teigiamą savybę (kuri turėtų išryškėti ir išverstoje poemoje): Ausonijaus keltišką dvasią, pasireiškiančią jautriu gamtos suvokimu ir, jei galima taip teigti, tam tikru keltišku misticismu: „<...> yra dar vienas daug įdomesnis dalykas: Ausonijus buvo keltiško kraujo; ir gali būti, jog jo kūrybos gailvas yra ne dėl jo klasikinės kultūros, o turėtų būti priskirtas jo kilmės genijui. Tai

²⁵ *The Oxford Classical Dictionary*, s. v. *Ausonius*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Evelyn-White, *op. cit.*, xxvii.

²⁸ Green R. P. H., *op. cit.*, 780

²⁹ *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*, 347.

³⁰ *Ibidem*.

yra ypatingas Gamtos grožio įvertinimas <...>.³¹

Angliškai rašiusi airių poetė Helen Jane Waddell (1889–1965) įtraukė Ausonijaus kūrinį ištraukas (su pačios poetiniais vertimais) į savo parengtą Viduramžių lotynų poezijos antologiją³². Šis faktas pagrindžia ir nuojautą apie Ausonijaus viduramžiškumą, ir jo poetinę vertę.

Galiausiai galima padaryti išvadą, kad kiekviena epocha Ausonijų įvertina savaip. Jo amžininkai ir draugai jį be galo aukštino; XIX ir XX amžius jį vertino nepalankiai; XX amžiaus pabaigoje ir XXI amžiuje į jo poeziją žiūrima pagarbiai ir galima teigti, kad tai yra adekvačiausias požiūris į šį savitą, įdomų ir tikrai mūsų laikų skaitytojo dėmesio vertą poetą.

Norint adekvačiai įvertinti Ausonijaus poetinę vertę, reikia paminėti ir jo eilėdaros techniką. Visiškai užtenka liudijimų, kad klasikiniiais laikais kiekybinė eilėdara lotynų kalbai buvo natūrali: visi, kam lotynų kalba buvo gimtoji, ir patys poetai, ir jų skaitytojai, aiškiai girdėjo skiemenų ilgumą. Tam yra ir tiesioginių liudijimų (Cicerono veikaluose), ir netiesioginių (kuriant ne natūralia, o išmokta eilėdara, būtų neįmanoma parašyti dešimtis tūkstančių eilučių be jokių skiemens ilgumo klaidų). Vadinas, Aukso amžiaus poetai kūrė gimtąja, gyvosios kalbos prigimčiai būdinga eilėdara. Ausonijaus laikais situacija jau buvo kitokia: klasikinė lotynų (kaip ir graikų) kalbos prozodija jau buvo žlugusi. To meto poetams senosios eilėdaros technikos jau reikėjo specialiai mokytis. Jei poetas neturėjo specialaus išsilavi-

nimo (bet neturėjo drąsos kurti akcentines, kirčiais paremtas eiles, kaip jau buvo daroma Ausonijaus epochoje³³), jis nebegalėjo sukurti taisyklingų kiekybinių eilių³⁴. Ausonijus tą eiliavimo techniką, taip pat klasikinę poetiką, mokėjo tobulai. Jei, pavyzdžiui, Sarbievijus (gyvenęs, žinoma, dar visiškai kitoje eroje) aukštai vertinamas dėl to, kad sugebėjo sukurti eilėraščių kaip tikras Horacijus, tai ar Ausonijus nevertas pagyrimo, kad kūrė kaip tikras Vergilijus ar Ovidijus?³⁵

Ausonijus dėstė, vėliau draugavo, susirašinėjo ir kai kuriuos savo kūrinius skyrė jau minėtam Paulinui Noliečiui (Pontius Meropius Anicius Paulinus, 353–431)³⁶. Laiškai, kuriuos Paulinas rašė Ausonijui, minimi tarp svarbių ankstyvosios krikščionybės dokumentų³⁷. Kyla klausimas, ar Ausonijus, krikščionių šventojo draugas ir mokytojas, jo laiškų adresatas ir kūrinių dedikuotojas, gyvenęs eroje, kurioje krikščionybė po truputį tapo oficiali Romos imperijos religija, pats buvo krikščionis? Šis klausimas sprendžiamas įvairiai.

³³ Ritminės (t. y. akcentinės) eilėdaros krikščioniškus himnus kūrė jau Ausonijaus mokinys Paulinas Noliečis: O. Daukšienė, *op. cit.*, 171.

³⁴ Smulkesnius paaiškinimus su pavyzdžiais žr. Strockis M. *Klasikinių kalbų kirčio žymėjimo įtaka lietuvių kirčio žymėjimui*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2007, 51–53. Prieiga per internetą: http://www.flf.vu.lt/dokumentai/mokslas/Disertacijos/strockis_disertacija.pdf.

³⁵ Žinoma, ir Ausonijaus, ir Sarbievijaus kūryba reprezentavo jų epochose įprastus literatūrines kūrybos modelius, tačiau tipologiškai palyginus šiuos iš pažiūros tokių tolimų ir skirtingų epochų modelius, juose galima rasti panašumų – pirmiausia, sekimą klasikiniiais autoriais ir nepriekaištingai išmoktos klasikinės kiekybinės eilėdaros naudojimą. Kaip minėta, šiuos modelius sieja ir analogiškai besikeičiantis jų vertinimas naujausiais laikais.

³⁶ O. Daukšienė, *op. cit.*, 171.

³⁷ Migne, J-P. *Indices, generales simul et speciales, Patrologiae Latinae*, Lutetiae Parisiorum [Paryžius], 1862, 988.

³¹ Evelyn-White, *op cit.*, xxxi.

³² Waddell, Helen. *Medieval Latin Lyrics*. New York, 1948, 30tt.

XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje labiau linkstama manyti, kad Ausonijus buvo krikščionis; tokį požiūrį remia eiliuotos krikščioniškos maldos, randamos tarp Ausonijaus kūrinų³⁸. R. P. H. Greenas teigia, kad Ausonijus galėjo būti krikščionis visą gyvenimą, o ne tik atsivertęs į krikščionybę, šiai tapus oficialia religija: „Yra mažai įrodymų, kad jis kada buvo pagonis; <...> jis visą gyvenimą galėjo būti krikščionis.“³⁹ Tarp argumentų pagrįsti tokį teiginį minimos Ausonijaus *Velykų eilės* (*Versus Paschales*), tikriausiai sukurtos šventei imperatoriaus rūmuose. Greenas netgi kelia prielaidą, kad jau Ausonijaus tėvas galėjo būti krikščionis⁴⁰.

Evelyn-White'o nuomonė visiškai priešinga. Jis atmeta galimybę, kad krikščionybę Ausonijus galėjęs perimti iš tėvų („kada ir kaip jis priėmė naują tikėjimą, nėra liudijimų“⁴¹); Evelyn-White'as pripažįsta, kad Ausonijus oficialiai buvo krikščionis, tačiau abejoja jo nuoširdumu: „iš kai kurių jo eilėraščių yra aišku, kad jis išpažino krikščionybę ir vadino save krikščionimi, ir tokios poemos kaip *Oratio* (*Epithemeris* III) ir *Domestica* II, kurios rodo gana platų šv. Rašto išmanymą, kartais gali suklaidinti ir priversti neišmintingai manyti, jog Ausonius buvo dievobaimingas ir pamaldus žmogus. Bet šiose poemose jis sąmoningai demonstruoja savo krikščionybę. Jis, taip sakant, pasipuošė į bažnyčią.“⁴²

Kad Ausonijus krikščionybę praktikavo tik oficialiai, o iš tiesų simpatizavo

senajai graikų ir romėnų religijai, Evelyn-White'as randa tokius argumentus: „[Ausonijaus] *Parentalijose* nėra jokios užuominos į krikščioniškus sentimentus – ir tai jis skelbia rašydamas apie artimiausius ir mylimiausius žmones; ritualas, kuris suteikė pavadinimą [*Parentalijų*] knygai, yra pagoniškas⁴³, mirusieji „džiaugiasi girdėdami tariant jų vardus“ (*Parent. Praef.* 11), jie yra Elizijuje (*id.* III.23) ar Erebe (*id.* XXVII.4), ar tarp manų (*id.* XVIII.12), visai pagal pagonišką ortodoksiją.“⁴⁴

Taip pat Evelyn-White'as teigia, kad Ausonijui krikščionių Dievas iš esmės nesiskyrė nuo senųjų dievų; tai matyti iš Trejybės palyginimo su trimis Gorgonėmis ir panašių vietų. Galiausiai Evelyn-White'as padaro išvadą, kad Ausonijus ir nebandė savęs priskirti kuriai nors religijai: „Jis priėmė krikščionybę kaip valstybinę religiją ir tapo pusiau tikinčiuoju; labai mažai tikėtina, kad jis kada nors apskritai save identifikavo kaip krikščionį ar pagonį.“⁴⁵

Šias skirtingas nuomones tarsi sujungiantį požiūrį išsako 2010 metų Oksfordo enciklopedija: „Diskusijas apie Ausonijaus įsipareigojimą krikščionybei ir jo atsivertimo dinamiką įkvėpė jo *Velykų eilėraščiuose* randamos krikščioniškos maldos (*Oratio*) ir jo susirašinėjimo su Paulinu Noliečiu supriešinimas su jo erotinėmis epigramomis ir drąsiai vaizdingu *Centonu*. Kontrastas galbūt yra labiau tariamas nei realus, nes Ausonijaus krikščioniškumas, kaip atrodo, liko nepaliestas jo klasiškumo“⁴⁶ (t. y. Ausonijus neįžvelgė

³⁸ *The Oxford Classical Dictionary*, op. cit., s. v. *Ausonius*.

³⁹ Green R. P. H., op. cit., xxvii.

⁴⁰ Green R. P. H., op. cit., 280.

⁴¹ Evelyn-White, op. cit., xii.

⁴² Evelyn-White, op. cit., xii.

⁴³ Minėta, kad *Parentalia* yra romėniška (ne krikščioniška) protėvių atminimo šventė.

⁴⁴ Evelyn-White, op. cit., xiii.

⁴⁵ Evelyn-White, op. cit., xiv.

⁴⁶ *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*, op. cit., 347.

konflikto tarp savo krikščioniško tikėjimo ir klasikinės religijos motyvų naudojimo kūriniuose). Reiktų pabrėžti, kad tarp argumentų, prieštaraujančių Ausonijaus krikščioniškumui, minėtoji enciklopedija pamini tik erotinius jo kūrinius, tačiau neužsimena apie Evelyn-White'o argumentus dėl protėvių pagerbimo pagoniškomis *Parentalijomis*.

Šiame kontekste ir poemos *Cupido cruciatur* pavadinimas iš pirmo žvilgsnio atrodo paradoksalus: Kupidono, klasikinės graikų ir romėnų dievybės, nukryžiuavimas. Tačiau tyrėjai paprastai čia neįžvelgia pasiūlymo iš Jėzaus Kristaus nukryžiuavimo. Iš poemos matome, kad nukryžiuavimo būdas skiriasi: Kupidonas nukryžiuojamas ant medžio kamieno (*stipes*⁴⁷), kuris yra tarsi *ad hoc* kryžius be skersinio, be to, ne prikalant, o pririšant, ir galiausiai yra paleidžiamas. Pačioje poemos pabaigoje paaiškėja, kad tai tebuvo blogas Kupidono sapnas. Kupidoną nukryžiuoja mitinių moterų (Ovidijaus *Metamorfozių*, *Heroidžių* ir kitų klasikinių kūrinių veikėjų), kitados žuvusių dėl meilės, vėlės požemių pasaulyje.

Vis dėlto pati mintis, kad dievybė pririšama prie kankinimų stulpo, atrodo, yra paveikta krikščionybės. Ikikrikščioniškų laikų romėnai (o juo labiau graikai) sunkiai būtų galėję įsivaizduoti dievą, kankinamą ant kryžiaus.

Kaip rašoma poemos įžangoje, šį kūrinių įkvėpė Ausonijaus matytas paveikslas, nutapytas ant sienos kažkokio Zoilo namuose Treveruose. Paprastai neabejojama, kad Zoilas, jo namai ir paveikslas realiai

egzistavo. Poema skiriama kažin kokiam Gregorijui Prokului, kurį Ausonijus dedikacijoje vadina „sūnumi“, tačiau žinoma, kad iš tiesų Ausonijaus vaikai buvo Ausonijus (miręs kūdikystėje), Hesperijus ir duktė, kurios vardas nepaminėtas⁴⁸. Šių laikų mokslininkai daro išvadą, kad „sūnus“ čia tėra malonus kreipinys⁴⁹; galbūt Prokulas buvo vienas iš Ausonijaus mokinių.

Poemos sukūrimo metus skirtingi tyrėjai nurodo skirtingai. H. G. Evelyn-White'as nurodo laikotarpį tarp 380 ir 383 metų, poetui sugrįžus iš Treverų⁵⁰, o R. P. H. Greenas teigia: „Detalių šviežumas rodo, kad poema buvo parašyta Ausonijui dar būnant Treveruose, maždaug tarp 365 ir 375 metų.“⁵¹

Šiek tiek neįtikinamas atrodo Greeno teiginys apie detalių šviežumą. Ši poema yra labai graži ir vaizdinga, bet didelė jos dalis sudaryta iš ankstesnių poetų posakių; ji visa – tai dailus, kruopščiai apgalvotas, dekoratyvus kūrinys. Sudėtinga tuose taisyklinguose hegzametruose pastebėti detalių šviežumą. Juk lygiai taip pat būtų galima teigti, kad Homeras matė Achilo skydą ir čia pat apdainavo, nes tai rodo detalių gausa. Arba kad Ovidijus matė sidabrinės Helijo rūmų duris, nes jos aprašytos itin vaizdžiai. Dėl to teiginiui apie detalių šviežumą norisi paprieštarauti.

Pažymėtina, kad *Kupidono nukryžiuavimas* yra *ecphrasis*: matyto paveikslą aprašymas. Kaip rašoma, *ecphrasis* – tai išsamus ir išplėtotas tikro arba įsivaizduojamo objekto aprašymas⁵². Seniausia Antikos

⁴⁷ Lotyniškas žodis *stipes* gali reikšti ir kankinimų stulpą, t. y. kryžių be skersinio: *Thesaurus Latino-Lituanicus*, s. v. *stipes*: <http://www.thesaurus.ff.vu.lt/?antraste=stipes>

⁴⁸ Evelyn-White, *op. cit.*, ix.

⁴⁹ Evelyn-White, *op. cit.*, 207.

⁵⁰ Evelyn-White, *op. cit.*, xx.

⁵¹ Green R. P. H., *op. cit.*, 526.

⁵² *The Oxford Classical Dictionary*, s. v. *ekphrasis*.

literatūroje žinoma *ecphrasis* yra Homero *Iliadoje* apdainuotas Achilo skydas (Hom. *Il.* XVIII.478–607); romėnų literatūroje žinoma Vergilijaus *Eneidoje* esanti Junonės šventyklos Kartaginoje *ecphrasis* (Verg. *Aen.* I.456–494), taip pat Helijs (*Sol*) rūmų durų bareljefo aprašymas Ovidijaus *Metamorfozėse* (Ov. *Metam.* II.1–30).

Taigi *ecphrasis* yra labai sena tradicija, atėjusi iš graikų poezijos. Retorikos mokiniai mokydavosi *ecphrasis* kaip būdo per išsamų aprašymą perteikti klausytojui ar skaitytojui patyrimus, susijusius su aprašomuoju objektu⁵³. Galima padaryti išvadą, kad Ausonijui, kaip ir daugeliui poetų, taip pat retorikos mokiniams *ecphrasis* buvo galimybė ne tik išreikšti įspūdžius apie objektą verbališkai, bet ir sužavėti skaitytoją vizualiai.

Poemoje gausu paslėptų beveik tikslių citatų iš klasikinių lotyniškų kūrinių ar bent aliuzijų į juos. Tai jau seniai tyrėjų buvo pastebėta; šitai pabrėžia ir jau ne sykį cituotas Evelyn-White'as⁵⁴. Nurodydamas pagrindinius Ausonijaus slaptų citatų šaltinius, Evelyn-White'as rašo taip: „Katulas ir Horacijus buvo pagrindiniai jo šaltiniai lyrikoje, Plautas ir Terencijus pseudodraminiame *Ludus*, Vergilijus ir vėl Horacijus hegzametro eilėse, o Marcialis ir *Graikų antologija* epigramose.“⁵⁵ Šis apibendrinimas atrodo šiek tiek netikslus: bent jau šioje poemoje yra daug frazių iš Ovidijaus (kurio Evelyn-White'as nepamini), o Horacijaus įtaka pasirodo mažiausia.

Kai kurios poemos vietos yra ne tiesioginės citatos, bet paslėptos užuominos. Galima pastebėti, kad sutampantys (Au-

sonijaus sąmoningai ar pasąmoningai pacituoti) žodžiai paprastai atsiduria ir tose pačiose hegzametro eilutės pozicijose. Dažniausiai slapta cituojama hegzametro dalis yra adoniškoji kadencija (hegzametro eilutės pabaiga po bukolinės cezūros). Daugiausiai slaptų citatų šioje poemoje yra iš Vergilijaus *Eneidos*; antroje vietoje iš Ovidijaus *Metamorfозиų*.

Nesunku pastebėti, kad Ausonijaus poemose yra daug tam tikrų vardų ar realių išvardijimų, kuriuos galima pavadinti katalogais.

Kaip kandžiai pažymėjo Evelyn-White'as, Ausonijus buvo apsėstas „eiliuotų sąrašų manijos“ (*mania for versified lists*)⁵⁶. „Nejautrus sentimentams ir, plačiai kalbant, nevertinantis žmogaus atjautos, kurios turėtų būti persmelkta tikra poezija, Ausonijus laiko meną retoriniu bet kokios temos apdorojimu eilėmis. <...> Savaitės dienų pavadinimai, romėniškas kalendorius, glaustos romėnų imperatorių istorijos, vienskieminių lotyniškų žodžių katalogas ar Trojos karo herojų katalogas – tai temos, malonios Ausonijui: *Parentalia* ir *Mosella* yra įsidėmėtinios išimtys, bet ir jose atspindi apsėdimas kataloguoti; *Parentaliose* sukataloguoti poeto giminaičiai, *Moselloje* yra tikslus sąrašas žuvų, randamų upėje.“⁵⁷

Poemoje *Kupidono nukryžiuojimas* iš tiesų yra net du išsamūs katalogai: mitologijos vyrų, pavirtusių gėlėmis (10–13), ir mitologijos moterų, žuvusių dėl meilės (16–42).

Tačiau ar katalogų pomėgis yra blogybė, menkinanti Ausonijaus poezijos vertę? Vertėtų prisiminti, kad jau Homero *Iliadoje*

⁵³ *Grove Art Online*, Oxford University Press, 2007, s. v. *ekphrasis*.

⁵⁴ Evelyn-White, *op. cit.*, xxvii.

⁵⁵ Evelyn-White, *op. cit.*, xxviii.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Evelyn-White, *op. cit.*, xxvi–xxvii.

yra *Laivų katalogas* ir *Trojėnų katalogas*; taip pat žinomas Hesiodui priskiriamas *Moteryų katalogas*; Ovidijaus *Heroidės* taip pat yra dėl meilės kenčiančių moterų katalogas; iš tiesų antikinėse poemose randama daugybė katalogų⁵⁸. Eiliuoti katalogai yra sena tradicija, kurią Ausonijus perėmė ir dar labiau paryškino.

Nors iš pradžių poema gali pasirodyti lyg ir nesiskirianti nuo klasikinių kūrinių, geriau įsižiūrėjus matyti epochos bruožai. Minėta, kad Kupidono kankinimas neišvengiamai primena Jėzaus Kristaus nukryžiovimą, tačiau yra dar vienas svarbus dalykas: dėl meilės žuvusios ir Kupidoną baudžiančios moterys pasirodo kiekviena su savo mirties įrankiais, ir neįmanoma nepastebėti, kad šie mirties įrankiai ar simboliai (kilpa, kardas ir t. t.), poemoje vadinami *argumenta leti*, labai primena krikščionybės šventųjų ikonografiją, kai paveiksluose šventieji vaizduojami su tais kankinimo instrumentais, nuo kurių jie žuvo.

Ausonijaus *Kupidono* ir krikščionių ikonografijos ryšį yra pastebėjusi ir 2010 m. straipsnyje aprašiusi D. Shanzer⁵⁹. Ji ištyrė, kad krikščionių kankinių nukankinimo instrumentai ilgainiui tapo jų ikonografiniais atributais, bet ši tradicija vėlyvojoje Antikoje dar nebuvo įsigalėjusi. Tarp ankstyviausių žinomų šventųjų su kankinimo instrumentais atvaizdų minima skliauto mozaika *Santa Maria Maggiore* bažnyčioje, datuojama V amžiaus viduriu (maždaug šimtmečiu vėliau už *Kupidono*

poemą), taip pat Senojo Testamento pranašo Izaijo vaizdavimas su pjūkle (pagal apokrifinę jo kankinystės istoriją) VI a. pabaigoje ir VII amžiuje Palestinoje ir Egipte ir kiti paveikslai, taip pat vėlesni už *Kupidono* poemą⁶⁰. Dėl to gali susidaryti įspūdis, kad Ausonijaus *Kupidono nukryžiovimas* yra ankstyvesnis už krikščionišką ikonografiją, taigi tarsi jos šaltinis. Vis dėlto D. Shanzer randa paralelių ir senovės žydų raštijoje, ir, be abejo, negalima pamiršti akivaizdaus fakto, kad kryžius, kankinimo ir mirties įrankis, yra Jėzaus Kristaus simbolis, tapęs juo anksčiau už Ausonijaus poemos sukūrimą.

Galiausiai atrodo, kad iš meilės žuvusių heroidžių *argumenta leti* Ausonijaus poemoje ne atsitiktinai sutampa su krikščionių kankinių ikonografija ir jų kankinystės instrumentais. Tiesa, reikia pripažinti, kad ir Ausonijaus, ir krikščionių šventųjų mirties simboliai turi bendrą šaltinį – Antikos motyvus apie Tartare kankinamus nusikaltėlius: Iksioną su jo ratu, Sizifą su jo akmeniu ir t. t. Archetipiniai *Liūdesio laikai*, kur prasidėjo ši tradicija – tai senovės graikų Hadas.

Ausonijus buvo skaitomas ir vėlesniais laikais. Reikia pažymėti, kad Ausonijaus *Kupidono nukryžiovimas* padarė įtaką žymiam XVI amžiaus prancūzų poetui Pierre'ui de Ronsard'ui (1524–1585). Jis savo eilėraščiuose mini meilės kankines (*martyres d'Amour*), kurios visos yra mitologijos moterys: Faidra, Skilė, Medėja, Proknė, Didonė, Ariadnė, Tisbė – ir visos jos yra vėlės⁶¹.

⁵⁸ Šilkarskis V., *Graikų literatūros istorija*, Kaunas, 1938, 118–119.

⁵⁹ Shanzer D., *Argumenta leti and ludibria mortis: Ekphrasis, Art, Attributes, Identity and Hagiography in Late Antique Poetry*. In: *Text und Bild*, Wien, 2010, 57–82.

⁶⁰ Shanzer D., *op. cit.*, 75–76.

⁶¹ Allen, Don Cameron. *Three Poems on Eros*. In: *Comparative Literature*, Vol. 8, No. 3 (Summer, 1956), 183–184.

Kiti mokslininkai randa įrodymų, kad Ausonijaus *Kupidono nukryžijimas* buvo vaizduojamas graviūrose, taip pat padarė įtaką XVI amžiaus Giovanni Francesco Susini bronzinei skulptūrai, vaizduojančiai Venerą, rožių rimbu plakančią Kupidoną⁶².

Įvairiose epochose *Kupidono nukryžijimo* poema buvo verčiama į naujas kalbas, dažnai nesilaikant originalo eilėdaros, bet naudojant įvairias tuometes eilėdaros technikas.

Taigi kyla klausimas, ar toks nevertinimas, giliosios poezijos prigimties nesuvokiantis, paviršutiniškas, tuščiažodžiaujantis poetas, kokį Ausonijų mėgino pavaiz-

duoti XIX–XX a. kritikai, būtų galėjęs įkvėpti tuos įdomius vertimus ir sekimus? XX a. pabaigos ir XXI a. pradžios tyrėjų nuomonė apie jį atrodo daug adekvatesnė.

Iš pirmo žvilgsnio Ausonijaus liūdesio laukai gali pasirodyti viduramžiški ar kupini keltiško misticismo; įsižiūrėjus pastebima, kad vis dėlto tai yra Vergilijaus *Eneidos* požemių pasaulis; o išsamiau panagrinėjus aiškiai atsiskleidžia pasaulis, kuriame buvo sukurta ši poema: tai vėlyvoji Antika, ankstyvosios krikščionybės era, netrukus pereisianti į ankstyvuosius Viduramžius. Tikriausiai čia ir slypi Ausonijaus poemos paslaptis ir žavesys.

AUSONIJUS. KUPIDONO NUKRYŽIJIMAS

Ausonijus sveikina sūnų Gregorijų

Ar kada nors matei nutapytą paveikslą ant sienos? Žinoma, matei ir atsimeni. Juk Treveruose, Zoilo valgomajame kambaryje, yra pavaizduotas šitoks piešinys: Kupidoną nukryžiuoja įsimylėjusios moterys, ne tos iš mūsų laikmečio, kurios laisva valia nusideda, bet anų laikų herojės, kurios atleidžia sau ir baudžia dievą. Dalį jų mūsiškis Maronas pamini liūdesio laukuose. Aš žavėjaušis šio paveikslo išore ir turiniu. Paskui

perkėliau susižavėjimo nuostabą į eiliavimo kvailybę. Niekas, išskyrus antraštę, man nepatinka; bet savo klaidą patikiu tau: savus apgamus ir randus mylime, ir nepasitenkinami suklydę dėl savo trūkumo vieni patys, siekiame, kad jie būtų mylimi ir kitų. Bet ko aš taip uoliai ginu šią eklogę? Esu tikras, kad visa, ką tik žinosi esant mana, mylėsi; tikiuosi to labiau nei to, kad pagirtum. Lik sveikas ir brangink tėvą.

- 1 Sykį rūkų laukuose, kuriuos mena Vergilijaus mūza,
Mirtų giraitė šventa, kur iš meilės pamišusius slepia,
Kėlė triukšmingas šventes čia herojės ir nešėsi savo
Simbolius tokius mirties, kaip kadaise pražuvusios buvo.

⁶² MacLagan, Eric. *Notes on Some Sixteenth and Seventeenth Century Italian Sculpture*. In: *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 36, No. 206 (May, 1920), 240.

- 5 Miško didžiulio tankmėj ir per blausiąją šviesą klajojo
 Apsuptos nendrių plaukų bei aguonų, apsunkusių sėklom,
 Upių seniai be srovės, ežerų be vilnies ir bežadžių.
 Svirdamos kloja krantus, apsigobusios ūkanos širma
 Raudančios gėlės vardais, kur priklauso berniukams, karaliams:
- 10 Meilės sau pilnas Narcizas⁶³, Oibalo⁶⁴ sūnus Hiacintas⁶⁵,
 Krokas⁶⁶ auksiniais plaukais ir nuo purpuro margas Adonis⁶⁷,
 Žymę dejonės šiurpios Salamino Ajantas⁶⁸ nešiojas.
 Visa, kas slegia verksmais, nepavykusios meilės kankyne,
 Žadina skausmą naujai ir numirus neduoda ramybės,
- 15 Kviečia herojes atgal į gyvenimą sykių apleistą.
 Sužeistą žaibo ugnim savo vaiką Semelė⁶⁹ aprauda
 Kartą neščia apgauta ji apdeginto lopšio dykyne
 Drasko, mosuoja vangia ugnimi jau tik tariamo žaibo.
 Dovaną spėjus prarast, o taip džiaugėsi tapusi vyru,
- 20 Verkia Kainidė⁷⁰ slapta, į mergaitę atvirtusi kenčia.

⁶³ **Narcizas** (Narcissus) – jaunuolis, upių dievo Kefiso ir nimfos Liriopės sūnus. Jis nieko nemylėjo, kol nepamatė vandenyje savo atvaizdo ir jo neįsimylėjo; galiausiai nusilpo, mirė ir pavirto į to paties pavadinimo gėlę. Ovidijus mini, kad Narcizas buvo nubaustas už žiaurų elgesį su Echo: jis ją atstūmė ir Echo taip sunyko iš sielvarto, kad iš jos liko vien balsas. *OCD*, 1999, s. v. *Narcissus* (1).

⁶⁴ **Oibalas** (Oebalus) – Spartos karalius, ten turėjo savo šventyklą. Jis neturi jokių legendų, išskyrus kelias viena kitai prieštaraujančias genealogijas. Taigi *Oebalius*, *Oebalides* lotyniškoje poezijoje dažnai reiškia spartietį, o pats vardas tada ir dabar naudojamas antraeiliams spartiečiams ar peloponesiečiams įvardyti (kaip Verg. *Aen.* 7.734). *OCD*, 1999, s. v. *Oebalus*.

⁶⁵ **Hiacintas** (Hyacinthus) – mirštančios ir atgimstančios gamtos dievas. Populiarus mitas, pagal kurį Apolonas nužudo savo favoritą Hiacintą, nesėkmingai sviesdamas diską. Pagal Aleksandrijos tradiciją Hiacintą nužudė tas pats diskas, tik nukreiptas į jį dėl Zefyro pūstelėjimo. Iš berniuko kraujo išaugo gėlė (hiacintas) su ant lapų tarsi išrašytais raidėmis „AI AI“. Nors Hiacintas čia vadinamas Oibalo sūnumi, tai tikriausiai reiškia tiesiog „spartietį“, pagal žinomas mito versijas, Narcizas buvo Spartos karaliaus Amiklio sūnus. *OCD*, 1999, s. v. *Hyacinthus*.

⁶⁶ **Krokas** (Crocus) – jaunas mirtingasis, kurį dievai pavertė į jo vardo gėlę, nepatenkinti dėl jo meilės ryšio su Smilake. Pastarąją ištiko panašus likimas – ji buvo paversta į vijoklį (Ov. *Metam.* IV.283). Pagal kitą mito versiją, Kroką netyčia nužudė Hermis, kai jie svaidė diską. Tuomet Hermis pavertė jį gėle. Ši versija labai primena Apolono ir Hiacinto mitą.

⁶⁷ **Adonis** (Adonis) – finikiečių kilmės mirštančios ir atgimstančios gamtos dievas. Pagal Ovidijaus versiją (*Metam.* X.479–524) Afroditė, supykusi, kad Mira (arba Smirna) jos negarbina, įkvėpė jai aistrą savo tėvui. Šis Mirą prakeikė ir dievai pavertė ją medžiu, iš kurio kamieno ir gimė Adonis. Jis buvo atiduotas Persefonei, kuri nenorėjo jo grąžinti. Dėl to Adonis vieną metų trečdalį būna mirusiųjų karalystėje pas Persefonę, kitą – pas Afroditę. Kita mito versija – Adonį nužudė Afroditės meilužis Arėjas, o iš Adonio kraujo sužudo rožės (Ov. *Metam.* X.717–739).

⁶⁸ **Ajantas, Ajaksas** (Aias) – čia kalbama apie Ajantą Telamonidą iš Salamino. Žuvus Achilui, Ajantas, niršdamas dėl ne jam, o Odisejui tekusių šarvų, nusprendžia išžudyti achajų vadus. Tačiau dėl Atėnės sukkelto pamišimo vietoje jų išskerdžia gyvulių bandą. Beprotystei atslūgus, nepakeldamas negarbės, Ajantas nusižudo. Vėlesnė versija sako, kad kai Ajantas nusižudė, iš jo ištryškusio ant žemės kraujo išaugo hiacintas, kuris taip pat minimas ir mite apie Hiacinto mirtį; ženklai ant žiedlapių primena herojaus vardą (Αἶας–αἰαῖ, žr. Ov. *Metam.* XIII.394tt.). *OCD*, 1999, s. v. *Aias* (1).

⁶⁹ **Semelė** – karaliaus Kadmo ir Harmonijos duktė, kurią pamilo Dzeuzas. Semelė, įkalbėta Heros, paprašė Dzeuso, kad šis apsirinktų jai kartu su dieviškumo įrodymais – žaibais, nuo kurių neščia Semelė iškart sudegė. Neišešiotą kūdikį Dzeusas įsisiuvo į šlaunį. Vėliau iš ten gimė Dionisas.

⁷⁰ **Kainidė** (Caenis): Kainėjas (Caeneus) – mergina, paprašiusi dievų paversti ją nesužeidžiamu vyru Kainėju.

- Džiūstančias gydo žaizdas ir net persmeigta myli Kefalo⁷¹
 Kruviną ranką Prokridę⁷². Sestietė mergaitė⁷³ iš bokšto
 Neša žemyn nerdama padūmavusias rūkstančias lempas.
 Šuoliu grasina Sapfo nuo miglų nuskandinto Leukato⁷⁴
 25 [Lesbo strėlių pakirsta vyriškumo pilna žengs į mirtį.]
 Vėrinį gražų atgal Erifilę⁷⁵ Harmonijai⁷⁶ tiesia
 Slegia ją ši dovana, nelaimingą dėl vyro ir vaiko.
 Mirga paveiksle skaidriam piešinukui, vaizduojantys Kretą,
 Veriančią dangų kalnais ir Minojo⁷⁷ istoriją ilgą:
 30 Baltojo jaučio takais Pasifajė⁷⁸ sekiodama žengia,
 Siūlus suvytus delne palikta Ariadnė⁷⁹ nešioja,
 Faidra⁸⁰ netekus vilties kur nusviedusi laiškus vis žvalgos.
 Dedasi kilpą viena, o kita regimybę vainiko;
 Drovisi lįsti vidun Pasifajė Daidalo⁸¹ telyčios⁸².
 35 Naktys dvi džiaugsmui tuščiam Laodamijos⁸³ apverktos graudžiai,
 Leido su vyru abi: jam kvėpuojant ir mirčiai užklupus.
 Kitapus stovi trise, išsitraukusios kardus grėsmingai

⁷¹ **Kefalas** (Cephalus) – Hermio sūnus, kuris vedė Erechėjo dukterį Prokridę. Pagal Ovidijaus versiją pavydi Prokridė buvo netyčia nudurta Kefalo, kai sekiojo jį medžiojanti.

⁷² **Prokridė**: žr. **Kefalas**.

⁷³ **Sestietė mergaitė**: Hero. Afroditės žynė, gyvenusi Sesto bokšte (europinėje Helesponto sąsiaurio pusėje). Ją pamilo Abide (priešingoje sąsiaurio pusėje) gyvenęs jaunuolis Leandras, kuris kasnakt pas ją atplaukdavo per Helespontą. Hero bokšto viršūnėje uždegdavo žibintą, kad Leandras matytų, kur plaukti. Vieną žiemos naktį vėjas užpūtė Hero žibintą ir Leandras, nematydamas, kur plaukti, paskendo. Pamačiusi jo negyvą kūną, Hero nusižudė, nušokdama nuo Sesto bokšto. Mitas minimas Verg. *G.* 3. 258–63 ir Ov. *Her.* 18–19. *OCD*, 1999, s. v. *Hero and Leander*.

⁷⁴ **Leukatas** (Leucatas) – Leukadijos salos Jonijos jūroje iškylulys: nuo jo būdavo nustumiami įtariamai nusikaltėliai; pasak tradicijos, nuo šios uolos nušokdama nusižudė Sapfo. *OCD*, 1999, s. v. *Leucas*.

⁷⁵ **Erifilė** (Eriphyle) – Amfiarajo žmona. Polineiko papirkta Harmonijai priklausiusiais karoliais, Erifilė įkalbėjo Amfiarają dalyvauti žygyje prieš Tėbus, nors ir žinodama apie jo neišvengiamą žūtį. (Apollod. I.9, 13; III.6, 2).

⁷⁶ **Harmonija** (Harmonia) – Kadmo žmona. Kadmas Harmonijai padovanojo karolius, kurie vėliau pražudė Amfiarają (dar žr. **Erifilė**).

⁷⁷ **Minojas** (Minos) – Dzeuso ir Europės sūnus, Kretos karalius, vedęs Pasifaję ir susilaukęs su ja Deukaliono, Ariadnės, Faidros. Pagal kitą versiją – Asterijo sūnus. Minojo žmona Pasifajė nuo Poseidono (arba jo atsiųsto jūros jaučio) susilaukė Minotauru – pusiau jaučio, pusiau žmogaus, kuris buvo laikomas Dedalo pastatytame labirinte. *OCD*, 1999, s. v. *Minos*.

⁷⁸ **Pasifajė** (Pasiphae) – Kretos valdovo Minojo žmona. Poseidonas privertė Pasifaję isimylėti jautį po to, kai Minojas neatliko Poseidonui aukojimų (dar žr. **Minojas**).

⁷⁹ **Ariadnė** (Ariadne) – Pasifajės ir Minojo dukra. Ariadnė pamilo Tesėją ir padėjo jam išeiti iš labirinto, davusi kamuolį siūlų, kurių vienas galas buvo pririštas prie išėjimo („Ariadnės siūlas“). Tesėjas pažadėjo ją vesti, tačiau paliko Nakso saloje.

⁸⁰ **Faidra**, **Fedra** (Phaedra) – Pasifajės ir Minojo duktė, Tesėjo žmona. Faidra isimylėjo savo posūnį Hipolitą. Šiam neatsakius tuo pačiu, Faidra apšmeižė Hipolitą ir nusižudė. Laiškai, apie kuriuos čia kalbama, – tai laiškai Hipolitui.

⁸¹ **Dedalas**, **Daidalos** (Daedalus) – legendinis meistras, skulptorius ir architektas. Jis pastatė Minotauru labirintą ir čia minimą medinę telyčią.

⁸² **Daidalo telyčia**: Daidalo sukurta medinė telyčia, aptraukta tikra karvės oda, kurioje pasislėpusi Pasifajė galėjo patenkinti savo nenatūralią aistrą su jaučiu; taip gimė Minotauras. Minima Hygin. *Fab.* 40.

⁸³ **Laodamija** (Laodamia) – Protesilajo žmona. Protesilajas turėjo išplaukti į Troją ir ten žuvo. Po mirties dievai leido jam trumpam grįžti pas žmoną.

- Tisbė⁸⁴, Kanakė⁸⁵ rūsti ir Sidono valdovė Didonė⁸⁶.
 Neša ginklus kiekviena: sužadėtinio, tėvo ir svečio.
 40 Bastos po Latmo uolas lyg kadaise Selenė⁸⁷ dviragė,
 Švyti ji deglo ugnim, tiara žvaigždėmis nusagstyta,
 Endimiono⁸⁸ miegų kaip įpratusi siekia kas naktį.
 Meilių seniai prarastų prisimindamos paliktus randus
 Kančią šimtai jų raudą ir skausminga, ir saldžia gaivina.
 45 Niūrų šešėlį tamsos lengvabūdis Amoras išsklaido
 Šlamančiais savo sparnais tarp gausybės herojų įskriejęs.
 Dievą pažino išsyk ir prisiminė praeitį visos,
 Kaltą dėl jų kiekvienos jį suprato, nors debesis temdė
 Viską drėgni: ir diržus, dėl sagų paausiuotų jie žėri,
 50 Temdė strėlinę pečių ir degle auksaspalviame ugnį.
 Įkarštį bergždžią galop atpažinusios pradeda kelti,
 Priešui palikus vienam, atsidūrus nežinomoj vietoj,
 Tingiai skrajojant aplink, tirštoje naktįje pasinėrus,
 Spaudžia Amorą ratu ir jau tempia į vidurį būrio
 55 Drebantį priešą, kuris akimis vien tik žvalgos pagalbos.
 Išrenka mirtą tuojau, ją giraitėje liūdesio žino
 Žiaurią dievų bausmėmis. Atstumta Persefonė⁸⁹ ten syki
 Vertė kentėti Adonį, pajutusį meilę Venerai.
 Prižištas žemės nesiekia Amoras prie mirtos kamieno,
 60 Suveržtos pėdos tvirtai ir už nugaros surištos rankos,
 Bausmei ribų nebėra ir negaili pravirkusio niekas.
 Kaltas yra be kaltės, be teisėjo pasmerkiamas dievas.
 Trokšta išteisint save kiekviena iš herojų tūžmingų,
 Perkelti savo kaltes, nusikaltėliu kitą paversti.

⁸⁴ **Tisbė** (Thisbe) – mergina iš Babilono, kuri įsimylėjo gretimame name gyvenusį Piramą, tačiau jų tėvai draudė jiems susituokti, todėl jie kalbėdavosi per plyšį sienoje. Kartą jie susitarė susitikti prie Nino kapo. Pirmoji atėjo Tisbė ir, išgąsdinta liūtės, ėmė bėgti. Tačiau bėgdama pametė apsiaustą, kurį liūtė pradėjo draskyti. Atėjęs Piramas pamatė sukruvintą Tisbės apsiaustą ir nusidūrė. Tisbė rado jo kūną ir nusidūrė tuo pačiu kardu. Netoli šios vietos augo šilkmedis, kurio uogos nuo jaunuolių kraujo nusidažė raudonai (Ov. *Metam.* IV.55–166). OCD, 1999, s. v. *Pyramus and Thisbe*.

⁸⁵ **Kanakė** (Canace) – Eolo duktė. Kanakė pastojė nuo savo brolio Makarėjo. Kai ji pagimdė ir viskas išaiškėjo, Kanakės tėvas nusiuntė jai kardą, kuriuo liepė nusižudyti; brolis pasekė jos pavyzdžiu. OCD, 1999, s. v. *Canace*.

⁸⁶ **Didonė** (Dido) – legendinė Kartaginos karalienė. Ji tapo iš Trojos vykusio Enėjo meiluže. Enėjui ją palikus, Didonė nusižudė, išpranašaudama nesantaiką tarp Kartaginos ir Romos (Verg. *Aen.* IV).

⁸⁷ **Selenė** (Selene), lot. **Luna** – mėnulio personifikacija. Selenė nusileisdavo į Latmo kalno olą Karijoje ir grožėdavosi miegančiu Endimionu (Apollod. I.7, 5).

⁸⁸ **Endimionas** (Endymion) – Selenė, pamilusi Endimioną, paprašė Dzeuso suteikti jam amžiną jaunystę (dėl to Endimionas buvo pasmerktas amžinam miegui).

⁸⁹ **Persefonė** (Persephone) – Demetros dukra, mirusiųjų karalystės valdovė, kuria tapo, kai Hadas ją pagrobė ir nusigabeno į požemį. Trečdalį metų Adonis praleidžia pas Persefonę, kuri nenorėjo jo grąžinti Afroditei (dar žr. **Adonis**).

- 65 Priekaištus žeria piktai, pražūties kol atsineša ženklus:
Kerštas tai rodos saldus, derami joms atrodo šie būdai,
Ginklais naudotis tokiais, nuo kurių kiekviena iš jų žuvo.
Stovi su kilpa viena, o kita su pavidalu kardo,
Uolą gruoblėtą trečia, ir upokšnį bedugnį aprėpia,
- 70 Šėlstančios jūros grėsmes ir bangų nelytėtą paviršių.
Vienos grasina deglais, tais kur traška ugnies nepatyrę,
Drebančios purto liepsnas. Žaižaruojančius gintarus svaido
Verkiančio medžio liemens, į pašiurpusį, bailų Amorą
Įsčias išdraskius Mira⁹⁰, kur nuo ašarų blizgančių brandžios.
- 75 Kelios atleidžia neva, o iš tikro tik siekia pašiepti,
Adata smeigia maža, kad pradūrus išstrykštų jo kraujas,
Lašas kurio kažkada išaugino raudonąją rožę,
Artina deglo šviesas įžūlias prie Amoro paslėpsnių.
Veidu ramiu Venera įsimaišo į šitokią minią,
- 80 Motina, deivė miela, baustina dėl vienodų kaltybių.
Sūnui padėt apsuptam nesiskubina meilės valdovė,
Ragina žodžiais karčiais, benurimstančius įniršius kursto,
Didina baimę aplink ir kaltybes sūnaus ji papildo
Negarbe savo pačios: kad ji pančius Hefaisto patyrė,
- 85 Marso glėby užklupta, kad sūnaus jos gėdingi paslėpsniai –
Išvaizdą tokią visi Helesponto Priapo⁹¹ išjuokia,
Erikas⁹² baisiai žiaurus, ir kad Hermafroditas⁹³ ne vyras.
Žodžių, deja, negana: Afroditė, suspindusi auksu,
Rožių vainiko spygliais išsigandusį plaka berniuką.
- 90 Spaudžia iš kūno žaizdų šis vainikas jam purpuro rasą
Kirčiais gausiais ir žiauriais ir išsyk nusidažo raudonai,
Spalvą įgauna ugnies, nes anksčiau ją blankesnę turėjo.
Rūstūs grasinimai senka – bausmė pasirodė žiauresnė,
Nustelbė kaltę dydžiu, nusidėjėle vertė Venerą.
- 95 Liaujasi pačios herojės, priskirdamos mirtį kiekvieną
Valiai likimo nuožmaus. Tad kaltybes Amorui atleidžia,
Kentusios skausmą ilgai ir kankinimus šitaip pabaigia,
Girdi dėkingus žodžius – Afroditė doroji juos taria.
Kartais tokie vaizdiniai, drumsdami neraminantį miegą,

⁹⁰ **Mira** arba Smirna (*Myrrha*) – legendinė gražuolė, pagimdžiusi nuo savo tėvo sūnų Adonį (žr. į **Adonis**). OCD, 1999, s. v. *Myrrha*.

⁹¹ **Priapas** (Priapus) – gamtos jėgų, laukų, pievų, vaisingumo dievas, Afroditės ir Hermio sūnus. Obsceniški elementai Priapo ikonografijoje buvo pašaipos objektas.

⁹² **Erikas** (Eryx) – Poseidono ir Afroditės sūnus. Kai Heraklis vedėsi Geriono karves per Eriko valdas, Erikas su Herakliu susikovė ir pastarasis Eriką užmušė.

⁹³ **Hermafroditas** (Hermaphroditus) – Hermio ir Afroditės sūnus. Jį pamilo šaltinio nimfa Salmakidė. Dievai jos prašymu suliejo juodu į vieną asmenį (Ov. Metam. IV.285tt.).

100 Išgastį kelia bergždžiai, naktinius kai pavidalus siunčia.
Didžiąją dalį nakties, Kupidonas, visus juos kentėjęs,
Skrenda aukštyn pas dievus, išsklaidydamas ūkaną miego,
Žengia atvėręs vartus, padabintus drambliakauliu baltu⁹⁴.

⁹⁴ Dramblio kaulo vartų įvaizdis atskleidžia, kad visa tai tebuvo Kupidono sapnas, plg. Verg. *Aen.* VI 893–896.

LITERATŪRA

Šaltiniai

Ausonius, with an English translation by Hugh G. Evelyn White, In two volumes (The Loeb Classical Library), Vol. 1, 1988; Vol. II, 1985

Medieval Latin. Ed. by K. P. Harrington. The University of Chicago Press, 1997

Poetae Latini minores, ex recensione Wernsdorfiana. Notis illustravit N. E. Lemaire. Vol. I. Parisiis, 1824

D. Magni Ausonii Burdigalensis *Opera Omnia*. Ex editione Bipontina, cum notis etc. Londini, 1823

Mokslinė literatūra

Allen, Don Cameron. *Three Poems on Eros*. In: *Comparative Literature*, Vol. 8, No. 3, 1956

Daukšienė, O. M.K. *Sarbievijaus odės Švč. Mergelės Marijai: krikščioniškosios poezijos raidos atspindžiai (Stella maris)*. Senoji Lietuvos literatūra, 18 knyga, 2004

Evelyn-White H. G., Introduction. In: *Ausonius*, with an English translation by Hugh G. Evelyn White, In two volumes (The Loeb Classical Library), Vol. 1, 1985

Green R. P. H., *The Works of Ausonius*. Oxford: Clarendon Press, 1991.

Grove Art Online, Oxford University Press, 2007

MacLagan, Eric. *Notes on Some Sixteenth and Seventeenth Century Italian Sculpture*. In: *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 36, No. 206, 1920

Migne, J-P. *Indices, generales simul et speciales, Patrologiae Latinae*, Lutetiae Parisiorum [Paryžius], 1862

The Oxford Classical Dictionary, ed. Simon Hornblower. Antony Spawforth, New York, Oxford University Press, 1999

The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome, vol. 1, Oxford University Press, 2010

The Oxford Handbook of Late Antiquity, ed. by Scott Fitzgerald Johnson, Oxford University Press, 2012

Panofsky, E. “*Nebulae in Pariete*”: *Notes on Erasmus’ Eulogy on Dürer*. In: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 14, No. 1/2 (1951)

Shanzer, D. *Argumenta leti and ludibria mortis: Ekphrasis, Art, Attributes, Identity and Hagiography in Late Antique Poetry*. In: *Text und Bild*, Wien, 2010

Slavitt, David R. *Broken Columns – Two Roman Epic Fragments*. University of Pennsylvania Press, 1997

Strockis M. *Klasikinių kalbų kirčio žymėjimo įtaka lietuvių kirčio žymėjimui*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2007, 51–53. Prieiga per internetą: http://www.flf.vu.lt/dokumentai/mokslas/Disertacijos/strockis_disertacija.pdf

Šilkarskis V., *Graikų literatūros istorija*. Kaunas 1938

Taplin, O., ed. *Literature in the Greek and Roman worlds – A new perspective*. Oxford University Press, 2000

Thesaurus Latino-Lituanicus: <http://www.thesaurus.flf.vu.lt>

Vidal, G. *Julian. A Novel*. Knopf Doubleday Publishing Group, 2003

THE TRAITS OF CLASSICAL AND LATE ANTIQUITY IN AUSONIUS' POEM *CUPID CRUCIFIED*

Viktė Tamošaitytė

S u m m a r y

Ausonius, a Roman poet of the fourth century AD, who lived in Gaul, was a controversial figure in Late Roman literature. He was compared to Cicero and Virgil by his contemporaries, but harshly criticized by the scholars of the nineteenth century. His life was also extraordinary: a humble grammar teacher, he became the tutor of a Roman emperor, later attained the rank of consul, and finally revealed himself as a poet.

One of Ausonius' most famous works is *Cupid Crucified*, which is the main subject of this article. The poem, written in flawless hexameter, tells an allegorical story whose heroines are the ghosts of mythical women who crucify Cupid in the underworld and torture him with the very same weapons that brought about their death in their unrequited love.

At first glance, it seems that the poem is hardly different from those of Ovid or Virgil, but once you analyze it thoroughly it becomes clear that it was created in the twilight of the Roman Empire, with a deity on a cross and symbols of death (*argumenta leti*), not unlike those in the iconography of Christian martyr saints. However, the scene which at the start of the poem might seem to be almost a medieval forest pervaded with the mystical Celtic spirit turns out to be the classical underworld of the *Aeneid*. In his poems, Ausonius skilfully used and alluded to classical works, and he can rightfully be considered not only a poet, but also a gifted scholar.

A translation of the poem in Lithuanian accentual hexameters is appended to the article.

Gauta 2013-10-16

Priimta publikuoti 2013-10-23

Autorės adresas:

Vilniaus universitetas

Klasikinės filologijos katedra

Universiteto g. 5, LT-2734 Vilnius

El. paštas: shumanai@yahoo.com